

Kronikk av forskningsleder Erling Vårdal i Dagens Næringsliv

«Det multifunksjonelle jordbruket»

Publisert 6. april 2001.

Jordbruket har de siste tiårene hatt et kontinuerlig søkelys rettet mot seg. Det er nok å nevne høye subsidier og alvorlige dyresykdommer som eksempler. Det siste har først og fremst rammet EU-landene. På dette området har norsk jordbruk til nå gått fri. Subsidienivået i norsk jordbruk er imidlertid skyhøyt. Om lag 12 mrd. kroner blir betalt ut til bøndene over skattesevnen. Det er god grunn til å spørre seg om skattebetalerne får nok igjen for denne subsidieringen.

Leverer jordbruket det skattebetalerne vil ha? Dette var utgangspunktet for et internasjonalt seminar som nylig ble avholdt i regi av Norges Forskningsråd under programmet Levekår, utvikling og omstilling i landbruket, hvor forskere fra de fleste EU-land var til stede.

På mange måter har subsidiepolitikken vært ris til egen bak. Konsekvensen har nemlig vært overproduksjon, noe som igjen har ført til dårlig økonomi i næringen. Overproduksjonen er blitt dumpet i utlandet ved hjelp av eksportsubsidier. I 1998 ble for eksempel ca. 15 % av den norske melkeproduksjonen dumpet i utlandet til en reell kostnad på ca. 1,5 mrd. kroner. Slik dumping har norske forbrukere selvsagt ikke nytte av. Med tollsatser på 100-300% får heller ikke norske forbrukere tilgang på billig utenlandsk mat, og går også glipp av den variasjon i utbudet som internasjonal handel i matvarer gir. Spørsmålet som kan reises er da hva forbrukerne får igjen for jordbruksstøtten. For å besvare et slikt spørsmål må en i alle fall søke etter andre faktorer enn de rent markedsmessige.

Det er ofte blitt påpekt at jordbruket bidrar til samfunnets beste ved å opprettholde kulturlandskapet. Jordbruket bidrar også ved å gi matvaresikkerhet, dvs. sikre et produksjonspotensiale i krisetider. Ut fra en slik tankegang bør jordbruksstøtten rettes mot driftsformer som fremmer disse spesialbidragene. Det er imidlertid vanskelig å verdsette hvor mye samfunnet er villig til å betale for å bevare kulturlandskapet. En kommer et stykke på vei ved å bruke såkalte betalingsvillighetsstudier. For eksempel har den svenske økonomen Lars Drake i en svensk undersøkelse beregnet betalingsviljen til mellom 80 og 200 kroner per dekar for å opprettholde det svenske kulturlandskapet.

Mens matvaresikkerhet tradisjonelt har vært knyttet til en nasjons evne til å sikre befolkningen mat under en blokade, knyttes matvaresikkerhet i dag mer til alvorlige tilfeller av dyresykdommer (kugalskap) og miljømessige katastrofer (Tsjernobyl). En vil da ønske å forby import fra rammede områder, og heller importere fra «friske» områder. Sett fra verdenssamfunnets synspunkt er det uheldig at jordbruksproduksjonen er konsentrert til få avgrensede områder. En katastrofe som rammer et av disse områdene vil da kunne få store konsekvenser for oss alle. Dette er et argument for en internasjonalt spredt matvareproduksjon. Det finnes imidlertid ikke noe internasjonalt organ som tar seg av en slik oppgave, slik at det i praksis må innbakes i nasjonale vurderinger.

Hvordan vil så jordbruket se ut dersom formålet er å ta hensyn til disse spesialoppgavene? På seminaret la den norske økonomen Rolf J. Brunstad frem beregninger basert på følgende forutsetninger: Norske bønder får støtte i tråd med de kulturlandskapsansatte som jeg refererte til tidligere. Matvaresikkerheten ivaretas ved å anta at jordbruket til enhver tid må være i stand til å produsere en gitt krisemeny. Ikke uventet får vi da et jordbruk som opprettholder store jordbruksarealer, om lag 70 % av dagens nivå. Arealene blir dels brukt til korn- og potetproduksjon, men også i betydelig grad til saue- og storfe drift basert på beite. Antall årsverk

i jordbruket blir omtrent halvert i forhold dagens nivå. En hovedgrunn er at storparten av kraftfôrbasert produksjon (svin/ kylling) forsvinner. Melkeproduksjonen går også ned. Sysselsettingsnedgangen skjer først og fremst i de sentrale områdene av landet, slik at dagens distriktsprofil opprettholdes. Importen av matvarer går naturlig nok opp, hovedsakelig for svin, kylling, ost og korn. Støttenivået går kraftig ned fra dagens 20 mrd. til 7 mrd. kroner.

Jordbrukspolitikken som har vært drevet i Norge og andre vesteuropeiske land i etterkrigstiden har vært feilslått, siden den har vært tuftet på prisstøtte kombinert med et sterkt importvern. Dette har ført til et intensivt jordbruk med overskuddsproblemer som er lite målrettet mot produksjon av de nevnte spesialbidragene, men som derimot gir forbrukerne høye priser, dårlig utvalg og en solid skattebyrde. Jordbruket bør fortsatt støttes. Virkemidlene bør imidlertid rettes inn mot de nevnte spesialoppgavene som markedet ikke ivaretar. Dette vil gi en sterk nedgang i støttenivået og en vridning mot mer produksjonsnøytrale virkemidler. Det er på tide å starte opp en diskusjon på hvordan en mer konkret skal utforme et slikt subsidiesystem, samtidig som næringen sikres en bærekraftig utvikling. Dagens utvikling innenfor den europeiske dyrehelsen med risiko for at den blir overført til Norge gjør ikke dette behovet mindre.